

UDK 27-312.5-056.153:27-317.3
179.9

Primljeno: 9. 3. 2021.

Prihvaćeno: 5. 7. 2021.

Izvorni znanstveni rad

ZNANJE I MUDROST ISUSOVIH UČENIKA

Taras BARŠČEVSKI

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb
taras.barscevski@kbf.unizg.hr

Sažetak

Polazeći od činjenice da je moguće nekoga naučiti mudrosti (usp. Mudr 6,9; Job 33,33; Ps 51,8; Sir 23,2 itd.) kao i od pretpostavke da se mudrost može steći (usp. Job 28,18; Izr 3,13; 4,5,7; 8,33 itd.), rad predstavlja širok spektar znanja i neznanja Isusovih učenika, ponajprije obraćajući pažnju na ona mjesta u kojima sam Isus konstatira znanje svojih učenika ili njegovu odsutnost te ih poziva na usvajanje određenog znanja ili mudrosti. Evanđelja konstatiraju da se Isus od najranijeg svojeg djetinjstva napunjavao mudrosti i napredovao u njoj (usp. Lk 2,40.52) te da se ta njegova mudrost očitovala kasnije u njegovu nauku i silnim djelima. O sebi Isus tvrdi da zna odakle dolazi i kamo ide, da zna Oca, da zna koga je izabrao te da poznaje svoje ovce. No, isto tako on želi naučiti i svoje učenike kako bi i oni upoznali jedinoga istinskog Boga, i onoga kojeg je On poslao – Isusa Krista te imali život vječni (usp. Iv 17,3). Svoje učenike Isus podučava u prisposodobama kako se pripremiti za njegov povratak, a na Posljednjoj večeri daje im primjer uzajamne ljubavi, a njegovo nasljedovanje učinit će ih blaženima (usp. Iv 13,15). Kako bi izbjegli žestokost neprijatelja u širenju evanđelja, Isus savjetuje svojim učenicima biti mudar kao zmija. Istinska mudrost se ponajprije razotkriva u odlučujućem trenutku Kristova povratka i Posljednjeg suda. Kroz primjere likova mudrog graditelja kuće na stijeni (usp. Mt 7,24-27), vjernog i mudrog upravitelja (usp. Mt 24,45-51; Lk 12,42-46), nepoštenog, no snalažljivog upravitelja (usp. Lk 16,1-8) te pet mudrih djevica (usp. Mt 25,1-13) Isus u prisposodobama daje učenicima najvažniju pouku mudrosti, a to je kako ući u vječnu radost nebeskog Oca.

Ključne riječi: mudrost, znanje, Isusovi učenici, prisposodobe, mudar kao zmija, kuća na stijeni, vjeran i mudar upravitelj, pet mudrih djevica, nepošteni upravitelj.

Uvod

Upućujući svoje učenike u misiju propovijedati izgubljenim ovcama doma Izraelova bliski dolazak kraljevstva nebeskog (usp. Mt 10,1-42) te biti donositelji mira u svaku dostojnu kuću (usp. Mt 10,5-15), Isus je svjestan da ih šalje kao ovce među vukove (usp. Mt 10,16a). On zna da njegove apostole čekaju progona, lažne optužbe, pa i smrt (usp. Mt 10,17-25.34-36), no ne treba ih se bojati »onih koji ubijaju tijelo, ali dušu ne mogu ubiti«, nego moraju propovijedati otvoreno i smjelo (usp. Mt 10,26-33). Isus želi osvijestiti svoje učenike da »tko vas prima, mene prima; a tko prima mene, prima onoga tko je mene poslao« od čega ovisi i Božja plaća (to jest i njihovo spasenje) za one koji primaju Isusove poslanike (Mt 10,40-42). Od učenika Isus traži da ga u njihovu stavu prema njemu budu dostojni, to jest da se odreknu svega te uzmu svoj križ i idu za njim (usp. Mt 10,37-39), a da u njihovu djelovanju prema svijetu »budu *mudri* kao zmije, a bezazleni kao golubovi« (Mt 10,16b).

Za učenike mudrost nije datost, nešto što im pripada po naravi samog poziva i njihove spremnosti izgubiti svoj život poradi Krista. Mudrost nije čak umijeće propovijedati i donositi mir drugima, nego »sačuvati glavu« među vukovima u okolnostima progona i odbacivanja. No ako ne dolazi sama po sebi, a Isus je zahtijeva od svojih učenika, kako se može steći mudrost? Drugim riječima: Kako netko može postati mudar?

Polazeći upravo od te pretpostavke da se mudrost može steći (usp. Job 28,18; Izr 3,13; 4,5.7; 8,33 itd.) kao i od činjenice da je moguće nekoga naučiti mudrosti (usp. Mudr 6,9; Job 33,33; Ps 51,8; Sir 23,2 itd.), u ovom radu želimo istražiti *kakve* se mudrosti i *od koga* učenici moraju naučiti. Prvi i jedini učitelj mudrosti je sam Isus, koji poziva svoje učenike »uzeti jaram njegov na sebe te učiti se od njega« (Mt 11,29), dajući im primjer da i oni »čine kao što je on njima učinio« (Iv 13,15). Što znači *biti mudar* Isus razotkriva u prisposodobama. Zapravo, devet od deset pojava u svim četirima evanđeljima pridjeva *φρόνιμος* (mudar, razuman) nalaze se u prisposodobama: o kući na stijeni i kući na pijesku (usp. Mt 7,24); o budnom upravitelju (usp. Mt 24,45; Lk 12,42); o deset djevica (usp. Mt 25,2.4.8.9) i o nepoštenom upravitelju (usp. Lk 16,8). No učenici imaju poteškoće u razumijevanju prisposodoba! Ne samo Petar kada pita govori li Isus prisposodobe samo za njih ili i za sve (usp. Lk 12,41), nego i sam Isus, kada ga učenici pitaju o značenju prisposodobe o sijaču, pokazuje iznenađenje njihovom nesposobnošću razumjeti tu prisposobu od koje ovisi i razumijevanje ostalih prisposodoba: »Zar ne znate tu prisposobu? Kako ćete onda razumjeti prisposodobe uopće?« (Mk 4,13).

Opovrgavanje znanja učenika ili njegovo potvrđivanje od strane Isusa, kao i poziv na spoznaju i mogućnost ostvarivanja spoznaje pokazuju dinamiku rasta u mudrosti bez koje učenici ne mogu opstati u ovom svijetu niti ući u kraljevstvo Božje. Polazeći od Isusa, konstatacije njegova rasta u mudrosti i njegova znanja, proanalizirat ćemo u prvom redu znanje/neznanje učenika, a posebice trenutke afirmacije njihova znanja ili Isusovo razotkrivanje njihova neznanja kao i Isusove učestale apele da razumiju i znaju, kako bi primili od njega dar mudrosti (*σοφία*), kojoj se neće moći suprotstaviti nijedan njihov protivnik (usp. Lk 21,15).

1. Od znanja prema mudrosti

Među petnaest glagola koji se najčešće koriste u Novom zavjetu¹ nalaze se i dva *verba conosciendi*: *οἶδα* (znati, shvatiti, razumjeti) i *γινώσκω* (znati, poznavati, upoznati...), značenje kojih se uvelike podudara,² tako da uzeti zajedno sa svojih 540 referencija nadilaze po broju glagole »vidjeti, čuti, govoriti, primiti, vjerovati i odgovoriti«, kojima se u Novom zavjetu često predstavlja odgovor čovjeka na Božju objavu. Polovica svih referenci obaju glagola nalazi se u evanđeljima: 154 od 318 za glagol *οἶδα* (48,4%) te 117 od 222 za glagol *γινώσκω* (52,7%). Njima još možemo pribrojiti glagol *ἐπιγινώσκω* (znati, poznavati) sa 17 referencija u evanđeljima od ukupno 44, te imenicu *γνώσις* (znanje, spoznaja) sa samo dvije referencije u Evanđelju po Luku od ukupno 29 u cijelom Novom zavjetu. Vrijedi spomenuti i lekseme iz grupe *αἰσθησις* (pronicanje prosuđivanje; usp. Fil 1,9): *αἰσθάνομαι* (shvatiti, razumjeti; usp. Lk 9,45) i *αἰσθητήριον* (osjetilo, čulo; sposobnost [razlikovanja]; usp. Heb 5,14) od kojih se svaka pojavljuje samo jedanput u Novom zavjetu te ukazuje na neku osjetilnu percepciju, iskustvo, moralni sud kojima u Starom zavjetu odgovara pojam *דָּאָת* (*da'at*) »znanje, spoznaja«.³

¹ To su sljedeći glagoli: *εἶμι* (biti; postojati) = 2462; *λέγω* (reći, govoriti) = 2353; *ἔχω* (prijelazni glagol: imati; neprijelazni glagol: naći se, osjećati se) = 708; *γίνομαι* (postati, nastati) = 669; *ἔρχομαι* (doći) = 632; *ποιέω* (činiti) = 568; *ὁράω* (vidjeti) = 454; *ἀκούω* (čuti) = 428; *δίδωμι* (dati) = 415; *οἶδα* (znati, shvatiti; razumjeti; upoznati; prozreti; iskusiti, naučiti; poznavati; znati kako, umjeti; moći; sjećati se; biti svjestan; poštivati, priznavati) = 318; *λαλέω* (govoriti) = 296; *λαμβάνω* (primiti) = 258; *πιστεύω* (vjerovati) = 241; *ἀποκρίνομαι* (odgovoriti) = 231; *γινώσκω* (znati, poznavati, upoznati [istinu; o bračnom odnosu]; opaziti, primijetiti, zapaziti; osjetiti; slutiti; doznati, saznati; razumjeti; shvatiti; (ra)spoznati, razabrati; prepoznati) = 222. Usp. Anto POPOVIĆ, *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta sa statistikom grčkih riječi*, Zagreb, 2016.; *Accordance Bible software*, ver. 13.1.7, travanj 2021.

² Usp. Heinrich SEESEMANN, *οἶδα*, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (ur.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, VIII, Brescia, 1972.' 329.

³ Usp. Eduard SHÜTZ, *αἰσθησις*, u: Lothar COENEN – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, Bologna, 1976.' 344.

Od 290 pojava u evanđeljima pojmova »znati, poznavati« skoro trećina se odnosi na Isusove učenike, među koje osim apostola i učenika, možemo ubrojiti i druge likove s otvorenim stavom prema Isusu, pa i slušatelje kojima se Isus obraća u svojim govorima. Oko 60 pojava odnosi se na Židove, farizeje, pismoznance, glavare svećeničke, narodne starješine, saduceje, zloduhe, Heroda i Pilata, narod ili svjetinu, koji često zauzimaju negativan ili indiferentan stav prema Isusu i njegovu poslanju. Pedesetak pojava odnosi se direktno na Isusa, pet na Oca,⁴ dok ostale možemo raspodijeliti između likova iz Isusovih prisposoba i govora te iz pripovijesti čudesa.

1.1. *Isusova mudrost i znanje*

Na početku svojeg evanđelja Luka donosi dva zapažanja o Isusu: još kao dijete »on je rastao, jačao i napunjavao se *mudrosti* i napredovao u njoj, i milost je Božja bila na njemu« (Lk 2,40; usp. Lk 2,52). Luka primjenjuje na Isusa starozavjetni model kojim se opisuje rast i sazrijevanje posebno nadarenih mladića (usp. 1 Sam 2,26), a riječju σοφία (mudrost) rezimira vjerničko ponašanje koje obilježava osobnost te se manifestira u nadahnutom i iznimnom poznavanju Zakona.⁵ Upravo se ta mudrost koja napreduje, raste, razvija se, iskazuje u njegovim silnim djelima (δυνάμεις), stvara zbunjenost i zabrinutost u mnoštvu jer ju je teško povezati sa sinom drvodjelje kojeg su Isusovi sunarodnjaci smatrali da poznaju (usp. Mk 6,3).⁶ Oni se pitaju »odakle to ovome« (Mk 6,2), na što evanđelja više puta odgovaraju »od Oca« (Mt 11,27; Lk 10, 2; Iv 15,15; 16,28), ističući time, dakle, porijeklo njegove mudrosti. Evanđelja također predstavljaju Isusa i kao izvor mudrosti, kao onoga od kojeg se može naučiti mudrosti, to jest učitelja (διδάσκαλος, ῥαββί ili ἐπιστάτης), koji naučava kao onaj koji ima vlast (usp. Mt 7,29) jer poznaje Oca (usp. Iv 10,15) i dolazi od Boga (usp. Iv 3,2; 6,46; 8,42; 13,3; 16,27.30). Njegov nauk i silna djela koja ga prate i jesu mudrost »dana« od Boga (usp. Mt 13,54; Mk 6,2), no i mudrost koja vodi k spoznaji otajstva Oca i Sina: »da *uvidite i upoznate* [ὅτι γινώσκετε καὶ γινώσκητε] da je Otac u meni i ja u Ocu«. Isus govori iz osobnog iskustva: »*svjedočimo* za ono što vidjesmo« i zna što govori: »govorimo što *znamo*« (Iv 3,11).

⁴ Otac *zna* (οἶδα) »što vam treba« (Mt 6,8) i »da vam je sve to potrebno« (Mt 6,32; Lk 12,30); Otac također *poznaje* (γινώσκω) Sina (Iv 10,15) i *zna* (γινώσκω) ljudska srca (usp. Lk 16,15).

⁵ Usp. Ulrich WILCKENS, σοφία, σοφός, σοφίζω, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (ur.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, XII, Brescia, 1979., 820–821.

⁶ Usp. Ulrich WILCKENS, σοφία, σοφός, σοφίζω, 820–822.

Kad je riječ o Isusovu znanju, evanđelja 25 puta konstatiraju da Isus govori ili djeluje polazeći od nekog njemu svojstvenog znanja. Isus *zna* misli i namjere farizeja i pismoznanaca (usp. Mt 12,25; Lk 6,8) te *doznaje* da su farizeji dočuli kako on okuplja i krsti više učenika nego Ivan (usp. Iv 4,1) i da ga žele pogubiti (usp. Mt 12,15); dobro *zna* što je u čovjeku (usp. Iv 2,24.25); *zna* misli onih koji su ga iskušavali tražeći znak s neba (usp. Lk 11,17), licemjerje i opakost farizeja i herodovaca (usp. Mk 12,15; Mt 22,18) te da su ga glavari svećenički predali iz zavisti (usp. Mk 15,10). *Zna* da bolesnik u Bethzathi dugo trpi od svoje bolesti (usp. Iv 5,6) i da ga mnoštvo želi zakraljiti poslije umnažanja kruhova (usp. Iv 6,15). Isus *poznaje* misli srca svojih učenika (usp. Lk 9,47) te razloge njihova mrmljanja (usp. Iv 6,61), također *zamjećuje* njihovo raspoloženje i ponašanje (usp. Mt 16,8; 26,10; Mk 8,17) te *zna* što ga žele pitati (usp. Iv 16,19). Isus *zna* što mu je činiti (usp. Iv 6,6), tko su oni koji vjeruju i tko je onaj što će ga izdati (usp. Iv 6,64; 13,11); *zna* da je došao njegov čas (usp. Iv 13,1), da mu je Otac sve predao u ruke i da je od Boga izašao te da k Bogu ide (usp. Iv 13,3); *zna* sve što će biti s njim (usp. Iv 18,4) i da je sve dovršeno (usp. Iv 19,28).

Isusovi sugovornici također potvrđuju njegovo znanje. Židovi se pitaju kako Isus *znade* Pisma, a nije učio (usp. Iv 7,15), dok farizej koji ga je pozvao da blaguje s njime smatra da bi Isus, ako je prorok, trebao *znati* da je žena koja ga se dotiče grešnica (usp. Lk 7,39). U razgovoru s Isusom učenici priznaju da on sve *zna* (usp. Iv 16,30; 21,17), Natanael se čudi odakle ga Isus *poznaje* (usp. Iv 1,48), a Petar tri puta na Isusovo pitanje »ljubiš li me« odgovara da Isus *zna* da ga on voli (*οἶδα*: usp. Iv 21,15.16; *γινώσκω*: usp. Iv 21,17). Učenici također smatraju da bi Isus trebao *znati* da su se farizeji sablaznili njegovim riječima (usp. Mt 15,12), Pilat smatra da bi Isus trebao *znati* da je on taj koji ima vlast pustiti ga ili ga razapeti (usp. Iv 19,10), dok ga Kleofa u čudu pita: »Zar si ti jedini stranac u Jeruzalemu te *ne znaš* (*οὐκ ἔγνως*) što se u njemu dogodilo ovih dana« (Lk 24,18). No vrativši se istog dana u Jeruzalem, pripovijedaju jedanaestorici kako su prepoznali Isusa (*ἐγνώσθη*, doslovno: [kako se Isus] *dao prepoznati*) u lomljenju kruha (usp. Lk 24,35).

Kada sam Isus govori o svojem znanju, najčešće ističe da on *poznaje* Oca, kao što Otac *poznaje* njega (usp. Iv 10,15). Isus *zna* Oca jer je od njega i on ga je poslao (usp. Iv 7,29) i ne može reći da ga *ne zna* jer ga *zna* i čuva njegovu riječ (usp. Iv 8,55); *zna* da ga Otac svagda uslišava (usp. Iv 11,42), da je njegova zapovijed život vječni (usp. Iv 12,50), a njegovo svjedočanstvo kojim svjedoči za njega istinito (usp. Iv 5,32). O sebi *zna* odakle dolazi i kamo ide (usp. Iv 8,14) i koga je izabrao (usp. Iv 13,18) te da je snaga izašla iz njega kad ga se dotaknula bolesna žena (usp. Lk 5, 6). Kao dobri pastir *poznaje* svoje ovce (usp. Iv 10,14.27),

no onima koji mu budu govorili »Gospodine, Gospodine!«, ali nisu vršili volju Oca njegova, reći će: »Nikad vas nisam *poznavao*« (Mt 7,23). Također *zna* da Židovi ljubavi Božje u sebi nemaju (usp. Iv 5,42) te, iako su potomstvo Abrahama, traže da ga ubiju (usp. Iv 8,37). Nikodemu, koji je Isusu došao s tvrdnjom da »οἶδαμεν« (*znamo*, množina!) da je on došao od Boga kao učitelj, Isus odgovara isto u množini:⁷ »Zaista, zaista, kažem ti: govorimo što *znamo*« (Iv 3,11).

Iz ovog kratkog pregleda proizlazi da Isusovi sugovornici najčešće utvrđuju da Isus *zna* Sveto pismo, iako ga nije učio (Židovi), da ih osobno *poznaje*, iako im je to prvi susret (Nikodem) ili da *zna* njihove najdublje osjećaje bez obzira na izgovorene riječi (Petar; apostoli na Posljednjoj večeri). Treba također zapaziti da sugovornici ponekad izražavaju i pretenzije prema Isusu, zahtijevajući od njega da »zna« vanjske okolnosti događanja ili neke druge okolnosti: da je žena koja ga se dotiče grešnica (farizej), da su se farizeji sablaznili njegovim riječima (učenici), da je on taj koji ima vlast osloboditi ga ili razapeti (Pilat) i što se dogodilo u Jeruzalemu tih dana (Kleofa). Sa svoje strane evanđelisti iz njihove perspektive »sveznajućeg pripovjedača«⁸ ističu Isusovo poznavanje toga što je u čovjeku, tj. misli i nakane pismoznanca i farizeja, njihovo licemjerje te zavist svećeničkih glavara. Također ističu da Isus poznaje misli srca svojih učenika, razloge njihova mrmljanja, njihovo raspoloženje i već unaprijed njihova pitanja. Kad je riječ o Isusovoj samospoznaji evanđelja, jasno ukazuju da on zna da je od Boga izašao te da k Bogu ide, zna što mu je činiti i što će biti s njim, zna tko su oni što vjeruju i tko će ga izdati, zna kad dolazi njegov čas i kad je sve dovršeno. Kada sam Isus govori o svojem znanju, on ponajprije ističe da zna Oca jer je od njega i on ga je poslao te da čuva njegovu riječ. Zna odakle dolazi i kamo ide te koga ja izabrao. Poznaje svoje ovce i dobro zna tko mu radi o glavi.

1.2. Znanje i neznanje Isusovih apostola i slušatelja

Najviše se pojavnica glagola *οἶδα* i *γινώσκω* u evanđeljima odnose na Isusove apostole i učenike. Evanđelja pokazuju širok spektar znanja učenika, no ukazuju i na brojne manjkavosti istoga. Posebnu pažnju zaslužuju pojavnice u kojima

⁷ Neki vide u toj množini dijalog između Crkve (»mi«) i sinagoge (»vi«), no vjerojatnije je riječ o svojevrsnoj parodiji na dosta arogantno »znamo« Nikodema u drugom retku. Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, Assisi, 2005., 173.

⁸ Usp. Daniel MARGUERAT – Yvan BOURQUIN, *Per leggere i racconti biblici. La Bibbia si racconta. Iniziazione all'analisi narrativa*, Roma, 2001., 18–19; Jean-Louis SKA, »Our Fathers have told us“: introduction to the analysis of Hebrew narratives, Roma, 1990., 44–45.

Isus, koji *poznaje* misli srca (usp. Lk 9,47) i što je u čovjeku (usp. Iv 2,25), ne samo *konstatira znanje*, koje ponekad ni sami učenici nisu svjesni da znaju, ili *razotkriva* njihovo *neznanje*, nego i jasno *upućuje na mudrost* koju treba steći i pokazati.

Osim očevidca pod križem krvi i vode koji su potekli iz Isusova boka koji *zna* da govori istinu (usp. Iv 19,35), kao također i svjedočanstva redaktora Četvrtog evanđelja te ivanovske zajednice učenika⁹ koji *znaju* da je istinito njegovo svjedočanstvo (Iv 21, 24) jer su i oni vidjeli slavu Jedinorođenca od Oca (usp. Iv 1,14: *ἑθεασάμεθα*) i primili od njegove punine (usp. Iv 1,16: *ἐλάβομεν*),¹⁰ evanđelist Ivan još navodi da su učenici nakon čudesnog ribolova na Tiberijadskom jezeru poslije Isusova uskrsnuća *znali* da je to Gospodin (usp. Iv 21,12). Ivan također spominje da je i Juda *poznavao* (ᾔδει) mjesto na drugoj strani potoka Cedrona, gdje se Isus često sastajao sa svojim učenicima (usp. Iv 18,2), dok Marko navodi da su učenici, potaknuti Isusom da *vide* koliko imaju kruhova, *saznali* (γινόντες, Duda–Fućak: *izvidjeli*) da imaju pet kruhova i dvije ribe (usp. Mk 6,38).

Evanđelist Ivan bilježi da ponekad učenici ili neke osobe koje se približavaju Isusu u razgovoru s njim izražavaju neko svoje znanje. Tako Nikodem tvrdi da *zna* (mn. *οἶδαμεν*, doslovno *znamo*) da je Isus od Boga došao kao učitelj (usp. Iv 3,2), Samarijanka *zna* da ima doći Mesija (usp. Iv 4,25), a Samarijanci *znaju* da je Isus uistinu Spasitelj svijeta (usp. Iv 4,42). Marta *zna* da što god Isus zaište od Boga, on će mu dati (usp. Iv 11,22) i da će njezin brat uskrsnuti o uskrsnuću, u Posljednji dan (usp. Iv 11,24). Nakon Isusovih riječi o njegovu tijelu i krvi koje treba blagovati kako bi živjeli po njemu i imali vječni život, Dvanaestorica ustima Šimuna Petra odgovaraju: »Ti imaš riječi života vječnoga! I mi vjerujemo i *znamo*: ti si Svetac Božji« (Iv 6,68–69). Na Posljednjoj večeri nakon što je Isus rekao da više neće govoriti u prispodobama, nego će im otvoreno navješćivati Oca, zato što ih sam Otac ljubi jer su njega ljubili i povjerovali da je izašao od Boga, učenici odgovaraju da *znaju* da on sve zna i da vjeruju da je izašao od Boga (usp. Iv 16,30). Posljednji primjeri jasno povezuju znanje s vjerom.

Tema *neznanja* u evanđeljima započinje od navještaja Zahariji, koji se pita po čemu će *razaznati* (usp. Lk 1,18) da mu je molitva uslišana te da će mu Elizabata roditi sina (usp. Lk 1,12–17). Šest mjeseci kasnije Marija se samo pita »kako će to biti (πῶς ἔσται τοῦτο) kad muža *ne poznajem*« (οὐ γινώσκω; usp. Lk 1,34), ne sumnjajući u ostvarenje Božjeg nauma. A Matej svjedoči da Josip

⁹ Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, 1425; Rudolf ŠCHNACKENBURG, *The Gospel according to St John. Vol. 3: Commentary on Chapters 13–21*, Tunbridge Wells, Kent, 1982., 375.

¹⁰ Usp. Juan MATEOS – Juan BARRETO, *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico*, Roma, 1982., 867.

nije upoznao (οὐκ ἐγίνωσκειν) Mariju dok nije rodila sina (usp. Mt 1,25). Kada je Isusu bilo dvanaest godina, na povratku u Nazaret nakon svetkovanja blagdana Pashe u Jeruzalemu njegovi roditelji, Josip i Marija, nisu znali da je dječak Isus ostao u Jeruzalemu (usp. Lk 2,43). Ugledavši Isusa gdje dolazi k njemu u Betaniju s onu stranu Jordana gdje je krstio, Ivan priznaje da ga nije poznao (usp. Iv 1,31.33), iako je već dan ranije odgovorio židovskim izaslanicima, među kojima su bili i farizeji, da on krsti vodom dok među njima stoji onaj koga oni ne poznaju (usp. Iv 1,26).

Na vrhuncu kristološke objave,¹¹ prema sinoptičkim evanđeljima Marka i Luka (ne Mateja!), odmah nakon Isusova preobraženja zapažaju da Petar ne zna što govori (usp. Lk 9,33; Mk 9, 6 još dodaje i razlog »jer su bili prestrašeni«, iako ustvrđuje da im je »dobro ovdje biti« te izražava vlastitu spremnost načiniti tri sjenice: po jednu za Isusa, Mojsija i Iliju. Isti ti učenici u Getsemanskom vrtu ne znaju što da odgovore Isusu kad ih je drugi put zatekao da spavaju (usp. Mk 14,40). Učenici ne razumiju sudbinu Sina čovječjeg koja će ga zadesiti u Jeruzalemu (usp. Lk 18,23), kao ni Isusov ulazak u Jeruzalemu na magarčiću kao ispunjenje proroštva (usp. Iv 12,16). Na Posljednjoj večeri nitko od Isusovih sustolnika nije razumio zašto je Isus rekao Judi: »Što činiš, učini brzo« (Iv 13,28).

U samo dva slučaja učenici će priznati da nešto ne znaju: na Posljednjoj večeri najprije Toma uime ostalih apostola na Isusovu tvrdnju da učenici znaju put kamo on odlazi (usp. Iv 14,4) tvrdi da zapravo ne znaju kamo on odlazi te pita: »Kako onda možemo put znati?« (Iv 14,5). Nešto kasnije neki od učenika na Isusove riječi: »Malo, i više me nećete vidjeti; i opet malo, pa ćete me vidjeti« (Iv 16,16) repliciraju: »Ne znamo što govori« (Iv 16,18). Nakon Isusova uhićenja dok veliki svećenik ispituje Isusa pred židovskim vijećem (usp. Mt 26,47-68; Mk 14,43-65; Lk 22,47-54a.66-71; Iv 18,1-14.19-24), Petar se tri puta odriče Isusa, reagirajući prvo na tvrdnju neke sluškinje kako je bio s Isusom Galilejcem da ne zna i ne razumije (usp. Mk 16,68: οὐτε οἶδα οὐτε ἐπίσταμαι) što govori (usp. Mt 26,70; Lk 22,60), niječe (usp. Mk 14,70; Iv 18,27) da je on jedan od Isusovih učenika (οὐκ εἶμι: Lk 22,58; Iv 18,17.25) te se zaklinje¹² da ne zna tog čovjeka (usp. Mk 14,71; Mt 26,72.74), upravo kako je mu Isus i prorekao (usp. Lk 22,34: με ἀπαρνῆση εἰδέναι, zatajiš da me poznaš).

¹¹ Usp. Marinko VIDOVIĆ, Isusovo preobraženje (Mk 9,2-9), u: *Obnovljeni život*, 52 (1997) 2, 114.

¹² Usp. ἀναθεματίζω/καταθεματίζω, zazivati prokletstvo [na sebe], sebe proklinjati [ukoliko ne govori istinu], Anto POPOVIĆ, *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta sa statistikom grčkih riječi*, 22.

Nakon Isusova uskrsnuća, Marija Magdalena priznaje da *ne zna* gdje se nalazi Isusovo tijelo. Prvi put pred Šimunom Petrom i drugim učenicom, odujući množinom »*ne znamo*« da je, prema sinoptičkoj tradiciji, već bila na grobu sa drugim ženama,¹³ pozivajući time i dvojicu učenika da sami provjere prazan grob,¹⁴ što bi samo potvrdilo izgubljenost zajednice pred činjenicom praznog groba (usp. Iv 20,2).¹⁵ Ponovit će iste riječi – ovaj put u jednini – »Uzeše Gospodina mojega i *ne znam* gdje ga staviše« u odgovor na Isusovo pitanje »Ženo, zašto plačeš« *ne znajući* da je taj »vrtlar« zapravo Isus (usp. Iv 20,13-14). Osim tog slučaja Marije Magdalene, koja isprva ne prepoznaje Isusa nakon uskrsnuća, Ivan pokazuje da ni Šimun Petar i drugi učenik još *ne znaju* Pisma da Isus treba da ustane od mrtvih (usp. Iv 20,9), iako su ušli u grob i vidjeli pivoje. Također i sedmorica učenika na Tiberijadskom jezeru nakon noći neuspješnog ribarenja *ne prepoznaju* u svitanje Isusa na obali (usp. Iv 21,4).

Posebnu pažnju zaslužuju one pojavnice u kojima sâm Isus potvrđuje znanje ili ukazuje na neznanje svojih slušatelja, a posebice učenika. No, osim suhog konstatiranja što učenici znaju i što ne znaju, Isus često ukazuje također na ono što bi učenici trebali znati i kamo vodi njihovo znanje.

Isus prepoznaje kod svojih slušatelja poznavanje *zakona prirode*: oni *znaju* rasuđivati lice neba, to jest kada će biti vedro, a kada nevrijeme, kad će kiša, a kada vrućina (usp. Mt 16,3: *γινώσκετε διακρίνειν*; Lk 12,56: *οἴδατε δοκιμάζειν*). Učenici *znaju* također da je ljeto već blizu kad smokva i ostala drveća lišće potjeraju i propupaju (usp. Mt 24,32; Mk 13,28; Lk 21,30). *Poznaju* i društveni poredak, to jest »da vladari gospoduju svojim narodima i da velikaši njihovi drže ih pod vlašću« (usp. Mt 20,25; Mk 10,42). *Znaju* ispunjavati i »obiteljske obaveze«, to jest »darivati dobrim darima svoju djecu« bez obzira što i dalje ostaju zli sami po sebi (usp. Mt 7,11; Lk 11,13). Također *poznaju* budućnost i sudbinu Mesije: »*Znate* da je za dva dana Pasha, i Sin Čovječji predaje se da se razapne« (Mt 26,2: *οἴδατε*) te Isusov put: »A kamo ja odlazim, *znate* put« (Iv 14,4: *οἴδατε*). Isus potvrđuje da je učenicima *dano znati* otajstva kraljevstva nebeskog (usp. Mt 13,11; Lk 8,10), da *poznaju* Duha Istine (usp. Iv 14,17) te da su *spoznali* da je Isus izišao od Oca (usp. Iv 17,8) od kojeg su i riječi koje je on predao svojim učenicima (usp. Iv 17,7-8).

¹³ Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, 1233.

¹⁴ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *The Gospel according to St John. Vol. 3: Commentary on Chapters 13–21*, 507.

¹⁵ Usp. Juan MATEOS – Juan BARRETO, *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico*, 796.

Isus isto tako jasno ukazuje na neznanje i to još prije svojeg javnog djelovanja. Nakon što su ga Josip i Marija nakon tri dana traženja u Jeruzalemu konačno pronašli u Hramu, dvanaestogodišnji Isus izražava čuđenje brigom svojih roditelja jer su *trebali znati* »da mu je biti u onome što je Oca njegova« (Lk 2,49). Nikodemu koji dolazi Isusu obnoć, tvrdeći da zna da dolazi od Boga kao učitelj, Isus predbacuje da, iako je učitelj u Izraelu, *ne razumije* rođenje od Duha (usp. Iv 3,10). Samarjanki koja, prepoznavši u njemu proroka, ustvrđuje da se Samarijanci klanjaju Bogu na njima svetoj gori Gerizim,¹⁶ dok Židovi (među koje ubraja i Isusa) tvrde da se treba klanjati Bogu u Jeruzalemu, Isus odgovara da od Židova dolazi spasenje, dok se Samarijanci klanjaju onome što *ne poznaju* (usp. Iv 4,22). Učenicima koji nude Isusu hranu nakon što je Samarijanka, ostavivši prazan krčag, otišla u grad kako bi pozvala svoje sugrađane da vide »čovjeka koji joj je kazao sve što je počinila«, on odgovara da mu se valja hraniti jelom koje oni *ne poznaju* (usp. Iv 4,32). Prije nego protumači učenicima prisposobu o sijaču, Isus izražava svoje čuđenje njihovim nerazumijevanjem: »Zar *ne znate* tu prisposobu? Kako ćete onda razumjeti prisposobe uopće« (Mk 4,13). Dvojici učenika, Jakovu i Ivanu, koji ga ištu da mogu sjesti u njegovoj slavi jedan zdesna, a drugi slijeva, Isus jasno daje do znanja da *ne znaju* što ištu (usp. Mk 10,38; Mt 20,22). Upitan nasamo od učenika, a posebice od Petra, Jakova, Ivana i Andrije (usp. Mk 13,3; Mt 24,3), o vremenu svršetka svijeta, a ponajprije o znakovima koji će mu prethoditi,¹⁷ Isus više puta poziva učenike, pa i sve ostale (Mk 13,37: »Što vama kažem, svima kažem«) da bdiju, jer *ne znaju* kada je čas (usp. Mk 13,33; Mt 25,13) niti kada će Gospodin doći (usp. Mk 13,35; Mt 24,42).

Na Posljednjoj večeri Petar se žestoko opire Isusu koji mu želi oprati noge. Petar ne želi prihvatiti Isusovo poniženje i njegovo služenje i, dakle, njegovu smrt za njega, to jest njegovu ljubav.¹⁸ Isus odgovara Petru da ovaj u tom trenutku *ne zna* što on čini, ali shvatit će poslije (usp. Iv 13,7). U tom pravcu ide i ukor Filipu, koji traži od Isusa da učenicima pokaže Oca, na što Isus odgovara: »Filipe, toliko sam vremena s vama i još me *ne poznas*?« (Iv 14,9), pozivajući Filipa prisjetiti se njegovih riječi i djela kroz koja zapravo govori i djeluje Otac te postaje na takav način »vidljiv«. ¹⁹ *Poznavanje* Isusa uvjet je *poznavanju* Oca

¹⁶ Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, 224.

¹⁷ Usp. Camille FOCANT, *Il Vangelo secondo Marco, Assisi*, 2015., 515–516.

¹⁸ Usp. Juan MATEOS – Juan BARRETO, *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico*, 557–558.

¹⁹ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *The Gospel according to St John. Vol. 3: Commentary on Chapters 13–21*, 69.

(usp. Iv 14,7; usp. također Iv 8,19). Isus tvrdi da *od sada* (ἀπ' ἄρτι) njegovi učenici *poznaju* Oca, štoviše, i *vidjeli* su ga (ἐώρακατε).²⁰ Priopćivši učenicima sve što je čuo od Oca, Isus kaže da ih više ne zove slugama jer »sluga *ne zna* što radi njegov gospodar« (Iv 15,15), nego ih naziva prijateljima. Prijateljstvo im daje slobodu, a također bliskost s Ocem,²¹ u domu koji ima mnogo stanova koje im Isus ide prirediti, tako da će poslije uskrsnuća Isus svoje učenike nazvati braćom (usp. Iv 20,17), jer su postali njegovi suradnici s kojima on dijeli svoj život.²²

Posljednji primjeri pokazuju da ljudsko neznanje može biti prevladano Kristovom intervencijom. Upravo to vidimo i u slučaju dvojice učenika iz Emausa, gdje je njihovo početno neznanje (Lk 24,16: »prepoznati ga – bijaše uskraćeno njihovim očima«) prevladano Kristom, koji im otkriva Pisma te se *daje prepoznati* (usp. Lk 24,35: ἐγνώσθη) u lomljenju kruha, što im je otvorilo oči (usp. Lk 24,31). Na Posljednjoj večeri, opravši svojim učenicima noge, Isus smatra da oni mogu *razumjeti* primjer koji im je dao (usp. Iv 13,12: γινώσκετε) te ga nasljedovati (usp. Iv 13,15) do te mjere da budu spremni iz ljubavi dati svoj život jedan za drugoga (usp. Iv 15,12-13).²³ Primjena u vlastitom životu *razumijevanja* (usp. Iv 13,16: εἰ ταῦτα οἶδατε) Isusova primjera poniznosti, služenja drugima i ljubavi »sve do kraja« (usp. Iv 13,1), vodi k blaženstvu, koje nadilazi granice vremena i prostora (Iv 20,29: »Blaženi koji ne vidješe, a vjeruju!«). Isus također obećava svojim učenicima drugog Branitelja (παράκλητος), Duha Istine, kojeg svijet ne može primiti jer ga ne vidi i *ne poznaje*, dok ga učenici *poznaju* (usp. Iv 14,17: γινώσκετε), kod njih *ostaje* (μένει) i u njima *je* (ἔσται).²⁴ No istinita spoznaja započinje u dan Pashe,²⁵ kada će učenici *spoznati* da je Isus u Ocu i oni u njemu i

²⁰ Vrijedi primijetiti da je glagol γινώσκω (znati, poznavati) u prezentu, dok je glagol ὀράω (vidjeti) u perfektu, koji u grčkom biblijskom jeziku, tako govoreći, ujedinjuje u sebi prezent i aorist te time izriče trajanje u prezentu radnje koja se dogodila u prošlosti. Usp. Fridrich BLASS – Albert DEBRUNNER, *Grammatica del greco del Nuovo Testamento*, Brescia, 1982§ 340.

²¹ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *The Gospel according to St John. Vol. 3: Commentary on Chapters 13–21*, 110.

²² Usp. Juan MATEOS – Juan BARRETO, *Il Vangelo di Giovanni. Analisi linguistica e commento esegetico*, 623.

²³ Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, 678–679.

²⁴ Hrvatski prijevod ima prezent »i u vama je«. Iako rukopis P66 i kodeksi B, D* i W imaju prezent ἔστω, smatramo da je ovdje bolje prihvatiti *lectio difficilior* ne samo zato što futur slijedi nakon dva prezenta, što bi se moglo pripisati nakani pisca izbjeći ideju da je Sveti Duh već bio prisutan na Posljednjoj večeri. Također treba istaknuti da za Ivana Duh Branitelj može doći tek ako Isus ode (usp. Iv 16,7) i da za vrijeme Isusova ministrija Duh još nije dan ljudima (usp. Iv 7,39). Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, 769–770.

²⁵ Usp. Rudolf SCHNACKENBURG, *The Gospel according to St John. Vol. 3: Commentary on Chapters 13–21*, 79.

on u njima (usp. Iv 14,20). Ta spoznaja, koja zapravo odgovara *spoznaji Boga*, znači imati jedinstvo s Bogom,²⁶ to jest izravno i osobno iskustvo²⁷ koje evanđelist Ivan naziva »vječnim životom« (Iv 17,3). Učenici *trebaju znati* da je njihova sudbina zapravo identična Kristovoj: »Ako vas svijet mrzi, *znajte* da je mene mrzio prije nego vas« (Iv 15,18), no moraju također biti spremni prihvatiti kraljevstvo Božje kada iznenada dođe.²⁸ Zato im je potrebno *razumjeti* poruku prisposodba: »a ovo *znajte*« (Mt 24,43; Lk 12,39) kao i *shvatiti* znakove vremena: »kad vidite da se to zbiva, tada *znajte*« (Mk 13,29; Lk 21,31; usp. Mt 24,33; Lk 21,20) »približilo se kraljevstvo Božje!« (Lk 10,11).

2. Dar mudrosti (Lk 21,15; usp. Dj 6,10)

Znanje i spoznaja izraženi su ponajprije terminologijom *αἰσθάνομαι* i *γινώσκω* te izvorno ukazuju na percepciju, tj. razumijevanje nekog predmeta spoznaje tjelesnim osjetilima: termini iz grupe *αἰσθήσεις* izražavaju tjelesno-osjetilnu percepciju bez obzira na neki intelektualni čin koordinacije osjećaja, dok termini iz grupe *γινώσκω* uključuju od samog početka čin sabiranja i uređivanja tih predmeta u vlastitoj svijesti.²⁹ No spoznavati predmete i biti svjestan senzacija koje prouzrokuju, pa čak i harmonizirati ih i sistematizirati u vlastitoj svijesti znajući njihovo porijeklo i posljedice još nije mudrost koja znači sposobnost »osvojiti« svijet koji nas okružuje uz pomoć znanja te uskladiti među sobom spoznaju (znanje), volju i djelovanje.³⁰ No osim toga što je mudrost (*σοφία*) svojstvo ili osobina, a ne aktivnost (radnja), ona je također znanost (*scientia*), koja se može naučiti i u kojoj se podučava druge.³¹

Od deset pojava imenice *σοφία* (Mt 11,19; 12,42; 13,54; Mk 6,2; Lk 2,40.52; 7,35; 11,31.49; 21,15) i tri pridjeva *σοφός* (Mt 11,25; 23,34 i Lk 10,21) u evanđeljima – glagol *σοφίζω* nalazimo samo dva puta i to u 2 Tim 3, 5 i 2 Pet 1,16 – samo se Lk 21,15 odnosi na učenike: »Ta ja ću vam dati usta i *mudrost* (*στόμα καὶ σοφίαν*) kojoj se neće moći suprotstaviti niti oduprijeti nijedan vaš protivnik« u kontekstu Isusove eshatološke besjede u kojoj Isus pretkazuje svojim učenicima

²⁶ Usp. *Isto*, 172.

²⁷ Usp. Raymond Edward BROWN, *Giovanni: commento al Vangelo spirituale*, 915.

²⁸ Usp. Gérard ROSSÉ, *Il vangelo di Luca: commento esegetico e teologico*, Roma, 2012., 517.

²⁹ Usp. Eduard SHÜTZ – Ernst Dieter SHMITZ – Lothar COENEN, Conoscenza, esperienza, u: Lothar COENEN – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, Bologna, 1976., 343.

³⁰ Usp. Jürgen GOETZMANN, Sapienza, stoltezza, u: Lothar COENEN – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, Bologna, 1976., 1666.

³¹ Usp. Jürgen GOETZMANN, Sapienza, stoltezza, 1668.

buduća progonstva koja će ih zadesiti zbog svjedočenja. Njih će predavati čak i njihovi roditelji i braća, rođaci i prijatelji, a neke će i ubiti. No učenicima ne treba smišljati unaprijed obranu jer će im Isus dati usta i *mudrost* kojoj se protivnici neće moći oduprijeti, a spasit će se svojom postojanošću (usp. Lk 21,12-19).

Usta učenika, zahvaljujući daru Duha Svetoga, koji će ih poučiti što valja reći (usp. Lk 12,12), izrazit će mudrost kojoj se nitko neće moći oduprijeti i sposobnoj pobijediti zlo, kao Stjepan (usp. Dj 6,10).³² Svjedočenju »velikih čudesa i znamenja« Stjepana punog milosti i snage pridodano je i njegovo govorenje ispunjeno Duhom (usp. Dj 6,8; 7,55) kojim se obratio Židovima,³³ što povezuje dar usta i Duha, dok bi se dar mudrosti izrazio u teološko učenom i neodoljivom govoru.³⁴ Osim toga, Stjepan pokazuje i postojanost jer prekinut škripom zubi svojih protivnika završava svoj govor svjedočanstvom viđenja »otvorenih nebesa i Sina čovječjeg gdje stoji zdesna Bogu« (Dj 7,56). Jedini drugi događaj iz Stjepanova govora koji se odnosi na Isusa je činjenica da je on kao Pravednik kojeg su dolazak navijestili proroci bio izdan i ubijen (usp. 7,52), jer se Židovi koji su po anđeoskim uredbama primili Zakon nisu ga se držali, dok je sam Isus poznao i izvršavao Zakon (usp. Lk 2,40-52)³⁵ te ispunjavao pravednost (usp. Mt 3,15). Dar mudrosti koji je Stjepan primio izražava se u smjelom govoru koji cijelu povijest spasenja od Abrahama, Jakova i Josipa, preko Mojsija, Davida i Salomona bez obzira na nevjernost naroda usmjerava prema Uskrsnom koji sjedi zdesna Bogu (usp. Dj 7,55) iz čega bi se dalo zaključiti da mudrost nije toliko poznavanje povijesti spasenja koliko aktivno sudjelovanje u Božjem naumu spasenja, prihvaćajući Pravednika kroz držanje primljenog Zakona. Dakle mudrost učenika izražava se ponajprije kroz poslušnost Božjem naumu, što se može zaključiti iz uporabe u evanđeljima i drugog pojma već ranije navedenog u uvodu, to jest pridjeva *φρόνιμος*.³⁶

2.1. *Mudrost u prisposobama*

Pridjev *φρόνιμος* i njegova priložna oznaka *φρονίμως* pojavljuje se u Novom zavjetu petnaest puta od kojih deset u evanđeljima (usp. Mt 7,24; 10,16; 24,45; 25, 2.4.8.9; Lk 12,42; 16,8*) te pet puta u Pavlovim poslanicama (usp. Rim 11,25; 12,16; 1 Kor 4,10; 10,15 i 2 Kor 11,19). Sve se evanđeoske referencije nalaze u pris-

³² Usp. Silvano FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Luca*, Bologna, 1999., 691.

³³ Usp. Josef KÜRZINGER, *Djela apostolska. Duhovno čitanje Svetog pisma*, Zagreb, 2008., 132.

³⁴ Usp. Ulrich WILCKENS, σοφία, σοφός, σοφίζω, 821.

³⁵ Usp. *Isto*.

³⁶ Usp. Jürgen GOETZMANN, Prudenza, 1477.

podobama i slikama, u kojima razumno i *razborito (mudro)* postupanje postaje slika odgovarajućeg stava Božje vladavine:³⁷ *mudar* čovjek gradi kuću na stijeni (usp. Mt 7,24); pet *mudrih* djevica uzele su sa sobom zalihu ulja (usp. Mt 25,1ss); vjerni i *razumni* sluga izdaje ukućanima hranu u pravo vrijeme (usp. Mt 24,45; Lk 12,42); nepošteni upravitelj postupa snalažljivo zato što su »sinovi ovoga svijeta snalažljiviji prema svojim od sinova svjetlosti« (Lk 16,8), dok je *mudrost* zmije ponuđena učenicima za uzor u Mt 10,16.

2.2. *Kao mudar čovjek koji gradi kuću na stijeni (Mt 7,24)*

Na kraju Besjede na gori Isus slikom o kući izgrađenoj na stijeni (usp. Mt 7,24-27) jasno daje do znanja važnost provedbe u praksu njegovih riječi. Nije dovoljno samo slušati, potrebno je također izvršavati.³⁸ Taj odnos između slušanja i izvršavanja pronalazimo već u Starom zavjetu (Pnz 31,12: »Saberri narod – ljude, žene, djecu i došljaka što bude u tvojim gradovima – da čuju i da nauče bojati se Jahve, Boga vašega, pa da drže i vrše sve riječi ovog Zakona«), no Isus, upućujući na Posljednji sud i konačno razlučivanje između blaženih i prokletih (usp. Mt 25,31-45) još više ističe važnost izvršavanja. Preuzevši ulogu zakona, Kristova riječ poprimila je i soteriološko značenje: daruje spasenje onome tko je sluša i izvršava, no za onoga tko je odbacuje ili pak ne izvršava postaje kriterij osude.³⁹

Isusove riječi, njegov nauk, tvore jedini temelj, jedinu stijenu na kojoj je potrebno graditi vlastitu kuću,⁴⁰ to jest vlastiti život. Razlika između dviju kuća – one sagrađene na stijeni i one na pijesku – nije vidljiva na prvi pogled. Zapravo i kuća koja nije sagrađena na stijeni može izgledati veličanstveno, pa čak i većom od kuće sagrađene na stijeni.⁴¹ Izdržljivost prve kuće i ruševina druge ne objašnjavaju se čvrstoćom ili slabošću zidova pa čak ni solidnom pripremom temelja u prvom slučaju i njihovom odsutnošću u drugom, nego isključivo odabirom mjesta izgradnje. Sve, dakle, ovisi od mjesta gdje se »postavlja« vlastita »kuća«, to jest od temelja na kojem se gradi vlastiti život, a

³⁷ Usp. *Isto*, 1476.

³⁸ Usp. Joachim GNILKA, *Il vangelo di Matteo. Parte prima: 1,1-13,58*, Brescia, 1990., 415.

³⁹ Usp. Daniel J. HARRINGTON, *Il vangelo di Matteo*, Leumann (TO), 2005., 98; Eduard SCHWEIZER, *Il Vangelo secondo Matteo*, Brescia, 2001., 180; Joachim GNILKA, *Il vangelo di Matteo. Parte prima: 1,1-13,58*, 415.

⁴⁰ Usp. Eduard SCHWEIZER, *Il Vangelo secondo Matteo*, 180; Daniel J. HARRINGTON, *Il vangelo di Matteo*, 100.

⁴¹ Usp. Eduard SCHWEIZER, *Il Vangelo secondo Matteo*, 98.

koji je za Pavla samo Isus Krist (usp. 1 Kor 3,11).⁴² Drugim riječima, solidnost gradnje ovisi ne toliko od napora graditelja, nego od čvrstoće stijene na kojoj se građevina nalazi.⁴³

Tek nešto ranije u Besjedi na gori Isus je istaknuo da je potrebno biti posluššan Božjoj volji, to jest »izvršavati« (ποιέω) volju njegova Oca, a ne prepuštiti se iluzijama ili kratkotrajnom ushićenju (usp. Mt 7, 21-23). Sada Isus traži od svojih učenika da »izvršavaju« (ποιέω) njegove riječi,⁴⁴ jer se predanost i ozbiljnost prihvaćanja njegovih riječi mjeri u praksi i samo taj tko ih izvršava s postojanošću pokazuje da »sluša«.⁴⁵

Mudar učenik je, dakle, onaj koji sluša Isusove riječi i izvršava ih, dok je nerazuman onaj koji, kao licemjerni pismoznanci i farizeji, odvaja riječi od djela, odvaja zapovijedi od njihove aktualizacije. Mudar učenik izgrađuje svoj život na stijeni, to jest svakodnevnoj praksi Riječi Gospodnje i zato može odoljeti kiši i naletima oluja.⁴⁶ Na kraju krajeva mudrost se sastoji ponajprije u odabiru odgovarajućeg mjesta na kojem će se graditi kuća, to jest vlastiti život, a ne toliko na samom umijeću ili građevinskom materijalu izgradnje (usp. 1 Kor 3,12).

2.3. Tko li je onaj vjerni i razumni upravitelj? (Lk 12,42; Mt 24,45)

Vjerni i razumni sluga, za razliku od zlog sluga (usp. »lud čovjek« iz Mt 7,24), zna također čekati svojeg Gospodina, to jest ostati vjeran dobivenom zadatku. U ovom je i autentična mudrost učenika koja se suprotstavlja nemudrosti zlog sluga koji se, pozivajući se na kašnjenje Gospodina, ponaša prepotentno i neodgovorno. Iako se za Matejevu Crkvu Gospodinov dolazak ne očekuje kao blizak, neočekivana, no sigurna parusija razotkrit će osobnu i eklezijalnu situaciju svakog učenika na spasenje ili na vječnu propast.⁴⁷ U svakom slučaju ta prispodoba nije toliko polemika protiv židovskih vlasti koliko upozorenje, no isto tako i poziv na nadu jer je kraljevstvo Božje blizu.

Prispodoba započinje pitanjem: »Tko li je onaj vjerni i razumni sluga/upravitelj« (Mt 24,45; Lk 12,42). Od učenika se traži odgovor, no ne u formi konstatacije očiglednog što proizlazi iz same prispodobe, nego u prihvaćanju poziva postati takvim vjernim i razumnim slugom ili upraviteljem. Petar po-

⁴² Usp. *Isto*, 180.

⁴³ Usp. Joachim GNILKA, *Il vangelo di Matteo. Parte prima: 1,1–13,58*, 416.

⁴⁴ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Matteo: il Vangelo della Chiesa*, Assisi, 1998., 241–242.

⁴⁵ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, Roma, 1996., 197.

⁴⁶ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 186–188.

⁴⁷ Usp. *Isto*, 490–491.

najprije, a također i svi ostali učenici, moraju shvatiti da nije dovoljno samo razumjeti prisposobu i njezino značenje (usp. Lk 12,41), nego da je to značenje potrebno prihvatiti i ostvariti u vlastitom životu,⁴⁸ zbog čega vjerojatno nisu razumjeli ni prisposobu o sijaču (Mk 4,13: »Zar ne znate tu prisposobu? Kako ćete onda razumjeti prisposobe uopće?«).

Od konačne sudbine koja čeka na pojedinca ovisi i planiranje kršćanskog života. Potrebno je pažljivo gledati prema kraju kako ne bismo doživjeli neugodna iznenađenja u sadašnjosti. Zapravo, sudbinu sluge odlučuje njegovo ponašanje, a ne iznenadni povratak gospodara. Očajnički pokušaj na prve znakove njegova povratka nadoknaditi neučinjeno ili zametnuti tragove vlastite neodgovornosti, kao što pokazuje i prisposoba o deset djevica i uzaludni pokušaji pet ludih nabaviti ulje za svjetiljke u trenutku dolaska zaručnika, ne vode ničemu. Naprotiv, potrebno je djelovati cijelo vrijeme kao da je gospodar uvijek prisutan. I to iz ljubavi, iz vlastitog uvjerenja, a ne samo egoističkih pobuda.⁴⁹ Neizvjesnost glede točnog vremena povratka zahtijeva ne toliko običan oprez, nego vjernost i mudrost – dvije vrline koje se otkrivaju ne u nekom spašavanju *in extremis*, nego u svjesnom i razumnom djelovanju na korist drugih. Potrebno je biti pažljiv, no ponajprije mudar, postojan, izdržljiv i to tijekom sveg vremena očekivanja, to jest cijelog života.⁵⁰ Nitko ne zna točno vrijeme, ni dan ni čas, no svatko može biti siguran u njegov dolazak.⁵¹

Prototip mudrog sluge u Starom zavjetu je Josip Egipatski, kojeg imenovanje za upravitelja u Post 39,4 Septuaginta opisuje sličnim riječima (*κατέστησεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ* = postavi ga za upravitelja svoga doma; usp. Mt 24, 45: *ὃν κατέστησεν [ὁ κύριος] ἐπὶ τῆς οἰκετείας αὐτοῦ* = što ga gospodar postavi nad svojim ukućanima). Kao što je Potifar postavio Josipa nad svojim domom tako i gospodar iz prisposobe postavlja svojeg vjernog i mudrog slugu nad svojim imanjem.⁵² Time gospodar pokazuje svoje veliko povjerenje prema svojem upravitelju, koji tako preuzima odgovornost prema drugim slugama.⁵³ Ako se upravitelj iskaže i svojom službom ispuni volju gospodara, potvrdit će svoj status vjernog i mudrog upravitelja. Vjeran (*πιστός*) ovdje treba razumje-

⁴⁸ Usp. Alphonse MAILLOT, *Le parabole di Gesù*, Cinisello Balsamo, 1997., 16.

⁴⁹ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Matteo: il Vangelo della Chiesa*, 652–653.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 653.

⁵¹ Usp. Daniel J. HARRINGTON, *Il vangelo di Matteo*, 309.

⁵² Usp. Joachim GNILKA, *Il vangelo di Matteo. Seconda parte: 14,1–28,20*, Brescia, 1991., 502; François BOVON, *Vangelo di Luca. Volume 2: Commento a 9,51–19,27*, Brescia, 2007., 366.

⁵³ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 506.

ti u značenju »pouzdan«,⁵⁴ u kojeg se može imati povjerenje,⁵⁵ dok razuman (*φρόνιμος*) ne govori samo o inteligenciji, nego označava čovjeka koji ispunjava Božju volju služeći drugim ljudima i dostiže puninu radosti u svojem djelovanju na korist drugih.⁵⁶ Upravitelj je predstavljen ovdje dvjema esencijalnim kvalitetama odgovornog služitelja: vjernost i mudrost. Od njega se upravo i traži da bude vjeran, to jest pouzdan: »A od upravitelja iziskuje se napokon da budu vjerni« (1 Kor 4,2), dok je njegova mudrost u umijeću prepoznati znakove vremena i djelovati u skladu s njima, što je nezaobilazno u eshatološkoj situaciji u kojoj se nalazi čovjek (usp. Lk 16,8; Mt 25,2.4).⁵⁷

Uloga upravitelja je upravljati drugim slugama, brinuti se o tome da svatko izvršava svoj posao, no također osigurati njihove potrebe. Upravitelj je također odgovoran i prema gospodaru koji ga je postavio nad drugima, ali ne može biti vjeran svojem gospodaru, to jest pouzdan, ako sam ne poštuje druge. Njegov autoritet i vlast se predstavljaju u formi služenja drugima.⁵⁸ On nije apsolutni vladar nad imanjem i čeljadi, nego je dužan izvršavati gospodareve naredbe koje se odnose na brigu o drugim slugama. I tako *δοῦλος* (*sluga, rob*) iz Mt 24,45 postaje u Lk 12, 42 *οἰκονόμος* (*upravitelj*), a »ekonom« nije više sluga »koji ne zna što radi njegov gospodar« (Iv 15,15), jer ovaj posljednji ima povjerenje u njega da će svakome dati obrok »u pravo vrijeme« (Lk 12,42; Mt 24,45).⁵⁹ Luka ne samo što mijenja funkciju sluge iz Matejeva evanđelja nego naziva i »ukućane« (*οἰκετεία*, kućanstvo, kućna čeljad, kućna posluga) nad kojima ga je gospodar postavio: *θεραπεία*, što se može prevesti kao »kućna posluga«, također i kao »služba« (bolesnicima) pa i »služba« bogovima. Uzimajući u obzir da Luka voli nagomilavati značenja, moglo bi se zaključiti da je to služenje drugima zapravo forma službe Bogu.⁶⁰

Nikad se točno ne zna kada će se gospodar vratiti sa svadbe (usp. Lk 12,36). To neznanje trebalo bi držati sluge u pripravnosti – jer se gospodar može vratiti svakoga trena – no može postati i prilika zauzimanja pogrešnih stavova. Na primjer, zloraba vlasti je kušnja u koju često padaju oni koji smatraju da im je dodijeljena neosporna vlast, što se iskazuje u divljoj agresiji prema podređenima u noćnim bučnim zabavama i pijankama.⁶¹

⁵⁴ Usp. François BOVON, *Vangelo di Luca. Volume 2: Commento a 9,51–19,27*, 366.

⁵⁵ Usp. Daniel J. HARRINGTON, *Il vangelo di Matteo*, 307.

⁵⁶ Usp. François BOVON, *Vangelo di Luca. Volume 2: Commento a 9,51–19,27*, 367.

⁵⁷ Usp. Gérard ROSSÉ, *Il vangelo di Luca: commento esegetico e teologico*, 520.

⁵⁸ Usp. Luke Timothy JOHNSON, *The Gospel of Luke*, Collegeville, Minn., 1991., 206.

⁵⁹ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Luca: il Vangelo dei poveri*, Assisi, 1999., 442.

⁶⁰ Usp. François BOVON, *Vangelo di Luca. Volume 2: Commento a 9,51–19,27*, 366.

⁶¹ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Luca: il Vangelo dei poveri*, 443.

Dobivši povjerenje svojeg gospodara da upravlja nad imanjem za vrijeme njegove odsutnosti, vjeran i mudri sluga zna čekati njegov povratak, preuzimajući odgovornost za druge i ne padajući u iskušenje smatrati sebe njihovim gospodarem.⁶² Nije riječ samo o nekom ljudskom oprezu ili računici, vjernosti svojim obvezama zbog straha od neočekivanog gospodarevoga povratka.⁶³ Jer upravo to očekivanje gospodareva povratka, ponovni susret s njime – bez metafore: Kristovog učenika sa svojim Gospodinom – obilježava njegov život,⁶⁴ drži ga budnim i odgovornim, to jest vjernim povjerenom mu zadatku. Lk 12,42-46 pokazuje da vrijeme očekivanja zahtijeva ponašanje koje će preuzeti brigu za dobrobit drugih. Upravo u toj vjernosti zadaći koja im je udijeljena jeste autentična mudrost koja se suprotstavlja nerazboritosti zlog sluge, koji se zbog gospodareva kašnjenja ponaša prepotentno i neodgovorno.⁶⁵

2.4. I pohvali gospodar nepoštenog upravitelja što snalažljivo postupi (Lk 16,8)

Prispodoba o nepoštenom upravitelju (usp. Lk 16,1-8) u kojoj gospodar (Isus) hvali nepoštenog upravitelja što je snalažljivo postupio zasigurno je jedan od jačih primjera šokantne pravde Božje.⁶⁶ Zapravo iznenađuje da je ta prispodoba uopće došla do nas, što može biti samo dokaz njezine autentičnosti.⁶⁷ Kao i prispodoba o mudrom čovjeku koji gradi kuću na stijeni, ova također poziva na djelovanje u sadašnjosti i to pod velikim pritiskom budućeg polaganja računa.

Gospodar iz prispodobe ne opravdava postupanje svojeg upravitelja niti njegovo nepoštenje, nego ga hvali zato što se snašao u kriznoj situaciji⁶⁸ za sebe. »Igrajući na milosrđu« prema drugima zaslužio si je hvalu, a moguće i oprostjenje od svojeg gospodara.⁶⁹ Upravo u kriznoj situaciji on je pokazao da ima vrline dobrog upravitelja, reagirajući pravodobno te preokrenuvši nepovoljnu situaciju i iskoristivši je na vlastitu korist.⁷⁰ Ponaša se kao veoma spretan poslovni čovjek kojeg zasigurno ne muče moralne dvojbe oko vlastitog djelovanja, no uspijeva predvidjeti što ga čeka u budućnosti i tome se

⁶² Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 653.

⁶³ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Matteo: il Vangelo della Chiesa*, 653.

⁶⁴ Usp. *Isto*.

⁶⁵ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 505.

⁶⁶ Usp. Mato ZOVKIĆ, *Isusove parabole – slike o kraljevstvu božjem*, Sarajevo – Zagreb, 2018., 257; C. H. Dodd definira tu prispodobu kao »very difficult«. Usp. Charles Harold DODD, *The Parables of the Kingdom*, London – Glasgow, 1961., 26.

⁶⁷ Usp. Alphonse MAILLOT, *Le parabole di Gesù*, 171.

⁶⁸ Usp. François BOVON, *Vangelo di Luca. Volume 2: Commento a 9,51–19,27*, 657.

⁶⁹ Usp. Roland MEYNET, *Il Vangelo secondo Luca : analisi retorica*, Roma, 1994., 479.

⁷⁰ Usp. Luke Timothy JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 244–245.

prilagoditi.⁷¹ Njegovi problemi proizlaze iz načina na koji je upravljao imanjem koje pripada jednom »drugom«, to jest njegovu gospodaru. Optužen da »rasipa imanje« (Lk 16,2), umjesto toga da se pokuša opravdati, on zapravo nastavlja i dalje rasipati imanje koje mu je bilo povjereno. Upravo u tome se i iskazuje njegova snalažljivost jer je uspio iskoristiti tuđe bogatstvo na svoju osobnu korist kako bi sebi zajamčio budućnost.⁷² No prije odluke koja će mu pomoći nadići krizu, upravitelj veoma realno sagledava i vlastite mogućnosti, to jest nemogućnosti: »Što da učinim kad mi gospodar moj oduzima upravu? Kopati? Nemam snage. Prosit? Stidim se« (Lk 16,3). Riječ je dakle o jednoj praktičnoj mudrosti koja uzimajući u obzir vlastite mogućnosti s jedne strane i nepovoljnu buduću perspektivu s druge strane, zna iskoristiti pruženu priliku djelujući na korist drugih, no zapravo osiguravajući vlastitu budućnost.

Isus hvali snalažljivost i razboritost, a ne poštenje upravitelja⁷³ koji pod pritiskom situacije u kojoj se našao vlastitom krivnjom brzo i snalažljivo reagira, pobrinuvši se za svoju budućnost.⁷⁴ »Sinovi ovoga svijeta« u kritičnoj situaciji znaju biti snalažljiviji od »sinova svjetlosti« pred najavljenom »kriзом« (od grčke riječi *κρίσις*, sud) koja ih očekuje, to jest dolaskom Mesije i njegovim pozivom na obraćenje.⁷⁵ Upraviteljeva snalažljivost tako postaje pouka za Isusove učenike, koji bi, pozvani položiti račun, trebali reagirati brzo na korist svojih dužnika kako bi sebi osigurali budućnost. Zapravo, smanjujući dugove dužnicima svojeg gospodara, oni nemaju što izgubiti⁷⁶ i ako »sin ovoga svijeta« umije tako snalažljivo djelovati, koliko više tako bi trebali činiti »sinovi svjetlosti«.⁷⁷

Snalažljivost nepoštenog upravitelja nije samo simbol mudrosti vjernika nego postaje primjer koji treba konkretno primijeniti u vlastitom životu. Riječ nije samo o razumnom korištenju materijalnih sredstava i financijskoj odgovornosti ili o upravljanju duhovnim dobrima, pa ni o svijesti i postojanom promišljanju o Posljednjem sudu, nego o konkretnom djelovanju u sadašnjosti na korist drugih usmjerenom prema sigurnoj vlastitoj budućnosti.⁷⁸ Mudrost »sinova ovoga svijeta« mogla bi se sažeti u sposobnosti uspostaviti relacije s

⁷¹ Usp. Eduard SCHWEIZER, *Il vangelo secondo Luca*, Brescia, 2000., 242.

⁷² Usp. Luke Timothy JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 248.

⁷³ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Luca: il Vangelo dei poveri*, 518.

⁷⁴ Usp. Mario GALIZZI, *Vangelo secondo Luca*, Leumann (Torino), 1997., 333.

⁷⁵ Usp. Luke Timothy JOHNSON, *The Gospel of Luke*, 245.

⁷⁶ Usp. Roland MEYNET, *Il Vangelo secondo Luca : analisi retorica*, 479.

⁷⁷ Usp. Eduard SCHWEIZER, *Il vangelo secondo Luca*, 242.

⁷⁸ Usp. *Isto*, 243.

drugima bez obzira na nakanu ili računicu. Isusa kao da ne zanimaju ispravne nakane njegovih učenika niti odsutnost računice, nego stvarnost relacija s drugima kao da govori: »Napravite sebi prijatelje, čak i 'nepoštenim' novcem, zato što namjere i sredstva malo što znače. Tim pače što se može dogoditi da će ti dužnici biti pravim vratarima Kraljevstva. Možda su oni upravo ti koji će vas pustiti ili ne u Kraljevstvo.«⁷⁹

2.5. *Mudre pak zajedno sa svjetiljkama uzeše u posudama ulja (Mt 25,4)*

U eshatološkom ključu treba vidjeti i prisodobu o pet mudrih djevica (usp. Mt 25,1-11) u kontekstu dugog izbivanja Gospodina (usp. Mt 24,48; 25,19) kašnjenje koji su predvidjele mudre djevice uzevši sa sobom zajedno sa svjetiljkama u posudama i ulje (usp. Mt 25,4). Mudrost djevica nije u nespavanju ili drukčijem ponašanju od onih ludih, nego u nevjerojatnoj razboritosti misliti i predvidjeti nepredvidljivo, prizemljujući sve one »prosvijetljene« koji poradi Kristova dolaska zaboravljaju na mudrost, oprez i stvarnost.⁸⁰

Cilj te prispodobe je navijestiti, no ponajprije pripremiti susret vjernika s njihovim Gospodinom⁸¹ u kojem će svatko biti suđen po svojim djelima (Mt 16, 27: »Doći će, doista, Sin Čovječji u slavi Oca svoga s anđelima svojim i tada će naplatiti svakomu po djelima njegovim«). Za razliku od prispodobe o nepoštenom upravitelju kojemu Gospodar daje priliku i vrijeme za polaganje računa (usp. Lk 16,2), u ovoj prispodobi dovoljno je propustiti trenutak dolaska zaručnika i odmah se naći vani iza zatvorenih vrata. U najvažnijem trenutku povijesti lude djevice nisu prisutne!⁸² Sudbina djevica odlučuje se u posljednjem trenutku, jer nije dovoljno samo biti među onima koje očekuju Gospodina, nego treba biti i pripravan za ulazak s njim na svadbu.

Kriterij suda nije pripadnost grupi pozvanih pa čak ni odaziv na poziv, nego spremnost ili budnost u trenutku Kristova dolaska, dok upravo kašnjenje razotkriva ludost onih učenika za koje se ispostavilo da su nepripremljeni za Gospodinov doček. Odluka ludih djevica otići u kupovinu ulja nakon dugog vremena očekivanja upravo u trenutku dolaska zaručnika (Mt 25,6: »Evo zaručnika! Izidište mu u susret!«) nadilazi zdrav razum i nemoguće ju je definirati drukčije nego samo kao ludost. S druge strane izgleda kao u potpunosti logična posljedica nepripremljenosti za dolazak Gospodina u trenutku u kojem više ne-

⁷⁹ Alphonse MAILLOT, *Le parabole di Gesù*, 173.

⁸⁰ Usp. Alphonse MAILLOT, *Le parabole di Gesù*, 78–79.

⁸¹ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Matteo: il Vangelo della Chiesa*, 659.

⁸² Usp. Eduard SCHWEIZER, *Il Vangelo secondo Matteo*, 433.

će biti moguće ispraviti svoj nemar.⁸³ Odgovor koji su dobili od mudrih djevica na njihov zahtjev dati im od njihova ulja jer im se gase svjetiljke (usp. Mt 25,8) može se na prvi pogled činiti ne samo šokantan, nego i egoističan i neljudski, no veoma jasno ističe aspekt osobne odgovornosti koju je nemoguće kompenzirati ni pozajmicom ni delegiranjem. Tko prihvaća vlastiti život samo kao dar, a ne kao odgovornost, očekujući od drugih da djeluju u njihovu korist, izgubit će život.⁸⁴ O vjernosti u ljubavi, dakle o ustrajnosti u izvršavanju Božje volje u svakodnevnom životu, potrebno je odgovoriti Gospodinu u prvom licu.⁸⁵

Četiri puta naš tekst opisuje djevice koje su zajedno sa svjetiljkama uzele u posudama ulja kao mudre (rr. 2.4.8.9), dok tri puta spominje one lude (rr. 2.3.8). Nakon odgovora mudrih djevica na upit ludih da kupe sebi ulje kod prodavača tekst više ne govori o mudrim i ludim djevicama, nego o »onima koje bijahu pripravne« u trenutku dolaska zaručnika (usp. Mt 25,10) i ostalim djevicama koje Gospodin ne poznaje (usp. Mt 25,11-12). Zaključak prisposode »Bdijte dakle jer ne znate dana ni časa!« (Mt 25,13) želi privući pažnju Isusovih učenika na praktičan aspekt prisposode: bdjeti u očekivanju Gospodina koji iznenada dolazi.

Bdjeti znači puno više od ne spavati; znači uvijek biti spreman izaći susret s upaljenim svjetiljkama Gospodinu koji dolazi.⁸⁶ Biti spreman znači i biti vjeran Božjoj volji, izvršavajući djela ljubavi na temelju kojih će i uslijediti definitivno razdvajanje između blagoslovljenih nebeskog Oca koji će primiti u baštinu pripremljeno za njih, odnosno Kraljevstvo (usp. Mt 25,34) i prokletih koji će otići u oganj vječni, pripravljen i đavlu i anđelima njegovim (usp. Mt 25,41). Prava kršćanska mudrost je dakle u postojanom izvršavanju Očeve volje koju je objavio Gospodin Isus, »Alfa i Omega, Onaj koji jest i koji bijaše i koji dolazi, Svevladar« (Otk 1,8).

3. Budite dakle mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi! (Mt 10,16)

U apostolskoj besjedi naviještajući progonstva koja čekaju učenike, Isus govori: »Evo, ja vas šaljem kao ovce među vukove. Budite dakle mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi! Čuvajte se ljudi...« (Mt 10,16-17a). Isus jasno opisuje situaciju u kojoj će se naći učenici: ovce među vukovima, to jest njegovo stado, njegovi učenici među vanjskim neprijateljima koji prijete integritetu i ustraj-

⁸³ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 511.

⁸⁴ Usp. Vittorio FUSCO, *Oltre la parabola*, Roma, 1983., 38.

⁸⁵ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 511.

⁸⁶ Usp. Joachim GNILKA, *Il vangelo di Matteo. Seconda parte: 14,1–28,20*, 516.

nosti zajednice (Mt 7, 15: »čuvajte se lažnih proroka koji dolaze k vama u ovčjem odijelu, a iznutra su vuci grabežljivi«). Učenici nisu sami sebe stavili u tu situaciju progona – ona je, možemo reći, »naturalna« za Isusa kao i za svakog njegova učenika koji sluša Riječ i čini pravdu (usp. Mt 5,10-11) – no moraju se čuvati ljudi. Princip koji bi trebao nadahnuti odluke učenika u situaciji progona je princip »mudre jednostavnosti«. Riječ je o »mudrosti« koja obilježava duhovnost učenika u vrijeme postojanog i aktivnog očekivanja (usp. Mt 24,45; 25,2.8.9). Ta »mudrost« mora biti povezana s jednostavnošću koja karakterizira stil učenika poniznog i cjelovitog srca prema uzoru učitelja (usp. Mt 5,8; 11,29; Rim 16,19). Taj paradoksalan stil Isus predstavlja pomoću slike zmija i golubova. To što se predlaže nije podmuklo lukavstvo prvih ili instinktivna naivnost drugih, već duhovni stav koji zna pomiriti integralnu dosljednost s lucidnim realizmom.⁸⁷

Kao i u prethodnim prisposodobama i ovdje kontekst »mudrosti«, »razboritosti« ili »snalažljivosti« ostaje isti: usmjereni prema vječnosti učenici se moraju snaći u sadašnjosti. Nad njima leži velika odgovornost, a vremena nema. Riječ je o miru ili prokletstvu, o spasenju ili propasti, a kako bi ostvarili povjerenju im zadaću, osim potpune predanosti potrebni su im još čistoća i mudrost od Boga.⁸⁸ Mudrost zmija i bezazlenost golubova izgledaju kao dvije u potpunosti suprotne vrline, no obje su neophodne. Snalažljivost nije samo u lukavosti kako bi se nekoga prevarilo, kao što je učinila zmija iz Post 3, nego također i predostrožnost u otkrivanju prijevare kako bi je se izbjeglo. Bezazlenost (nevinost, jednostavnost; ἀκέραιος) nije lakomislenost nekoga tko se izlaže opasnosti, nego povjerenje djeteta koje se oslanja na majku⁸⁹ (usp. Ps 131,2: »kao dojenče na grudima majke, kao dojenče duša je moja u meni«). U tom pravcu ide i sv. Ćiril Aleksandrijski, koji tumači da je Isus zapovjedio učenicima da budu mudri (lukavi), to jest da naučavaju otajstva prave vjere otvoreno, no ne ignorirajući zlobu zlih, dakle da se ne opiru ako netko ide protiv njih, nego da se udalje od njih te da se ne izlažu nepotrebno trpljenju. Moraju biti spremni na bijeg ako ih netko napadne s ciljem da ih ubije. No također ih uspoređuje i s golubovima zato što se golub, brzo zaboravljajući da mu je netko želio nauditi, uvijek zadržava u blizini te se vraća na isto mjesto kada onaj tko ga je gonio to prestane raditi.⁹⁰ Teodor Heraklitski nudi objašnjenje zašto je potrebno biti

⁸⁷ Usp. Rinaldo FABRIS, *Matteo*, 240.

⁸⁸ Usp. Joachim JEREMIAS, *Le parabole di Gesù*, Brescia, 1967., 256.

⁸⁹ Usp. Silvano FAUSTI, *Una comunità legge il Vangelo di Matteo*, I, Bologna, 1998., 186.

⁹⁰ Cirillo DI ALESSANDRIA, Frammento 117, u: *La Bibbia commentata dai Padri. Nuovo testamento 1/1: Matteo 1–13*, Roma, 2004., 337.

mudar kao zmija: potrebno je u svakoj probi čuvati glavu, to jest svoju vjeru. Zapravo zmija uvijek čuva netaknutu glavu dok starost odlaže sa starom kožom iz čega Teodor zaključuje da Krist želi da mi također idemo uskim putem i prolazeći kroz patnje da skinemo starog čovjeka te da se obučemo u novoga.⁹¹

Nasljedujući Krista, učenika će prije ili kasnije zadesiti ista sudbina kao i njegova učitelja. Isus zapravo nagovještava Dvanaestorici svakojake nevolje i patnje u njihovu poslanju, jedini razlog kojih je to što su oni njegovi učenici i sljedbenici.⁹² »Ako su mene progonili, i vas će progoniti« (Iv 15,20) – govori Isus. Pitanje je samo vremena kad će se to dogoditi. Sa svoje strane Isus obećava »podršku« svojim učenicima ponajprije u daru Duha Svetog ili Branitelja (*Παράκλητος*; usp. Iv 15,26), kojeg će primiti nakon Isusova uskrsnuća (usp. Iv 20,20), a također »ustâ i mudrosti kojoj se neće moći suprotstaviti niti oduprijeti nijedan vaš protivnik« (Lk 21,15). No od učenika Isus očekuje odgovarajuće ponašanje, a točnije »mudrost zmije« u progonima. Bez obzira na to što učenik polaže svoju nadu na Božju zaštitu, u svojem djelovanju on mora uzeti u obzir i svu opasnost situacije. Božja zaštita ne isključuje adekvatno ljudsko ponašanje i, nasuprot, učenik koji se našao u opasnosti mora se ponašati na način da pokaže svoje povjerenje u Božju zaštitu.⁹³

Isus je svjestan izazova i opasnosti što čekaju na njegove učenike u misiji koju im je povjerio »izgoniti nečiste duhove i liječiti svaku bolest i svaku nemoć« (Mt 10,1). Oni su krotki kao ovce, no suprotstaviti će im se neprijatelji kao vukovi žestoki i grabežljivi. Vukovi i ovce oprečne su naravi, čudi i ponašanja: među njima nema pomirbe niti mogućnosti da ovce nadjačaju vukove. Zato je potrebno biti oprezan i, ovisno o okolnostima, postati ili zmija ili golub. Ponekad je dobro proći nezamjetno, plazeći kao zmija, a ponekad je bolje širom otvoriti oči i izbjeći neprijateljske klopke. Isus upozorava svoje učenike na opasnost, no ne gura ih u ruke neprijatelja. Oprezan i razborit učenik neće privlačiti na sebe opasnost, neće namjerno postati meta svojim neprijateljima niti ih neoprezno izazivati.⁹⁴ Neće se latiti istog oružja laži, propagande, kleveta itd. kao i neprijatelj kako bi mu se suprotstavio kako ne bi s njim podijelio istu sudbinu vječne muke. Iako u svijetu ima muku, učenik može ostati hrabar i naći mir jer je Krist pobijedio svijet (usp. Iv 16,33).

⁹¹ Teodoro DI ERACLEA, Frammento 66, u: *La Bibbia commentata dai Padri. Nuovo testamento 1/1: Matteo 1–13*, Roma, 2004., 337.

⁹² Usp. Daniel J. HARRINGTON, *Il vangelo di Matteo*, 131.

⁹³ Usp. Joachim GNILKA, *Il vangelo di Matteo. Parte prima: 1,1–13,58*, 549.

⁹⁴ Usp. Ortensio DA SPINETOLI, *Matteo: il Vangelo della Chiesa*, 313.

Zaključak

Tema mudrosti učenika u evanđeljima predstavljena je u dvama kontekstima važnima za ovozemaljski i vječni život učenika. Govoreći svojim učenicima o progonstvima koja će ih zadesiti, Isus im savjetuje da budu *mudri* (*φρόνιμοι*) kao zmije (usp. Mt 10,16) te im obećava *mudrost* (*σοφία*) kojoj se neće moći suprotstaviti ni oduprijeti nijedan njihov protivnik (usp. Lk 21,15). Naviještajući svoj drugi dolazak i sud koji će iz njega proizaći, Isus kroz različite primjere likova iz prispodobe o mudrom graditelju kuće na stijeni (usp. Mt 7,24), o vjernom i mudrom slugi (usp. Lk 12,42; Mt 24,45), o nepoštenom upravitelju (usp. Lk 16,8) i o deset djevica (usp. Mt 25,4) govori o mudrosti od koje ovisi vječni život. U kontekstu progona mudrost je, dakle, neophodna učenicima kako bi sačuvali ovozemaljski život te ispunili povjerenju im zadaću naviještati dolazak kraljevstva nebeskog, dok u kontekstu Kristova drugog dolaska i Posljednjeg suda mudrost je presudna za ulazak u kraljevstvo Božje i blaženstvo vječnog života.

Mudrost je ponajprije dar koji Isus daje svojim učenicima u vrijeme progona koje karakterizira nastanak kraja svijeta tako da ne moraju pred ljudima smišljati svoju obranu (usp. Lk 21,14). No, Isus također poziva svoje učenike steći mudrost Kraljevstva bez koje ne mogu ući u život vječni. Kroz jedan savjet i četiri prispodobe Isus zapravo definira pet okolnosti u kojima učenici moraju iskazati mudrost.

1) U prispodobi o mudrom čovjeku koji gradi kuću na stijeni (usp. Mt 7,24-27) mudrost učenika sastoji se u odabiru temelja života. Bez obzira gradi li se od zlata ili srebra, od kamena, drveta ili slame, ništa nema značenja ako ne gradi na Kristu. Što god gradio izvan tog temelja, neće opstati i samo će rezultirati velikom ruševinom (usp. Mt 7,27). Mudar učenik *gradi*, dakle, sav svoj život na Kristu, jedinom temelju života (usp. 1 Kor 3,11) i zaglavnom kamenu u kojeg su kršćani ugrađeni u prebivalište Božje u Duhu (usp. Ef 2,20-22).

2) Prispodoba o vjernom i mudrom upravitelju (usp. Mt 24,45-51; Lk 12, 42-46) stavlja učenika u kontekst subraće i službe njima. Imajući povjerenje u svojeg slugu, gospodar ga postavlja na svoje mjesto nad svojim ukućanima. Mudrost učenika je u tome da prepozna kako služeci subraći zapravo služi svojem gospodaru. Zamjenjujući praktički gospodara svojim sudrugovima, izdajući im hranu u pravo vrijeme (usp. Ps 104,27), učenik uvijek mora imati na umu da nije on gospodar te da se ne smije ponašati opako prema drugima, nego se brinuti o njihovim potrebama. Mudar učenik *služi* Bogu služeci subraći te polažući svoj život za prijatelje. Time izvršava Kristovu zapovijed ljubavi (usp. Iv 15,14).

3) Prispodoba o nepoštenom upravitelju (usp. Lk 16,1-8) stavlja nas u svjetovni kontekst posudaba, kredita, lihve, stečaja i financijskih makinacija. Optužen da rasipa imanje svojeg gospodara i prisiljen položiti račun pred razrješenje, a svjestan da ništa drugo osim upravljanja tuđim imanjem i ne zna raditi, upravitelj se »snalazi«: nastavlja rasipati i dalje imanje svojeg gospodara, no ovaj put na korist drugih. Isus hvali snalažljivost tog upravitelja, postavljajući ga u primjer svojoj Crkvi. On kao da želi da njegovi učenici upravo tako upravljaju njegovim imanjem: iskorištavaju njegovih dobara – mir, ljubav, milosrđe, opraštanje..., smanjujući dugove drugih i djelujući na njihovu korist. Mudar učenik je onaj tko se brine za vlastitu budućnost *djelujući u sadašnjosti* na korist drugih.

4) Isusov savjet »budite mudri kao zmije, a bezazleni kao golubovi« (Mt 10,16) prenosi nas u kontekst progona i žestoke oporbe prema Crkvi. »Mudrost« zmije leži u umijeću proći nezamijećeno, a »jednostavnost« ili »nevinost« (*ἀκέραιος*) golubova da izbjegavaju klopke i ne postavljaju ih drugima. U svijetu žestokih vukova ovce će u sukobu s njima uvijek izvući deblji kraj. Mudar učenik je taj koji izbjegava zlo, ne ulazi u sukob s njim i ne provocira ga. On zna da je Krist pobijedio svijet (usp. Iv 16,33), a da njima ni vlas s glave neće propasti te da će se spasiti svojom *postojanošću* (usp. Lk 21,8-9), a ne oporbom zlu (usp. Otk 13,10).

5) Prispodoba o deset djevica (usp. Mt 25,1-13) stavlja učenike u kontekst Kristova drugog dolaska. Kako bi ušli na svadbu sa zaručnikom, nije dovoljno biti pozvan, niti se odazvati na poziv, pa čak ni uzeti sa sobom svjetiljke. Potrebno je uzeti sa sobom u posudama i ulje, to jest djela koja će pokazati vjeru (usp. Jak 2,18). Mudar učenik je onaj koji zna da njegova svjetiljka gori dok ima ulja u njoj, da njegova vjera svijetli njegovim djelima. Mudar učenik zna da se čekanje može odužiti i da zaručnik može zakasniti, no on će uvijek biti *pripravan* odazvati se na poziv »izići zaručniku u susret s upaljenim svjetiljkama«.

Mudrost nije jednokratani čin. Ona prožima cijeli kršćanski život od početka do kraja, od trenutka kad učenik sav svoj život, kao mudri graditelj, utemeljuje na Kristu do trenutka kada se, pozvan izići ususret zaručniku, spremno odaziva na poziv jer ima uređene svjetiljke i ulje za njih. Mudrost je dar od Boga, no ne može biti »privatizirana«, ne može biti stavljena pod posudu, nego na svijetnjak da svijetli svima (usp. Mt 5,15). Drugim riječima ne može ostati skrivena, nego mora biti darovana i drugima svjedočenjem žive riječi. Mudrost je stečeno iskustvo, no ne osobno iskustvo koje ovisi od trajanja života i brojnih »slučajnosti«, nego iskustvo neba koje se razotkriva na zemlji. Za

Kristove učenike mudrost nije opcija. Ona je uvjet njihova »opstanka« ovdje na zemlji, no posebice njihova životnog odgovora za vječnost.

Summary

KNOWLEDGE AND WISDOM OF JESUS'S DISCIPLES

Taras BARŠČEVSKI

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb
taras.barscevski@kbf.unizg.hr

Starting from the fact that it is possible to teach wisdom to someone (see Wis 6:9; Job 33:33; Ps 51:8; Sir 51:8, etc.) and from the presupposition that wisdom can be acquired (see Job 28:18; Prov 3:13; 4:5.7; 8:33, etc.), the article presents a wide spectrum of knowledge and ignorance of Jesus's disciples by primarily paying attention to those places at which Jesus himself states knowledge of his disciples or a lack of it and calls them to acquire certain knowledge or wisdom. Gospels state that from his childhood Jesus grew in wisdom (see Lk 2:40.52) and that his wisdom manifested later on in his teaching and mighty works. Jesus claims for himself that he knows where he comes from and where he is going, that he knows the Father, that he knows who he has elected, and that he knows his sheep. However, he also wants to teach his disciples so that they too might know one true God and the one He has sent – Jesus Christ, so that they might have life eternal (see Jn 17:3). Jesus teaches his disciples in parables how to prepare for his return, while at the Last Supper he gives them the example of mutual love, while following him will make them blessed (see Jn 13:15). In order to avoid the fierceness of enemy in proclaiming the Gospel, Jesus advises his disciples to be wise as a snake. True wisdom is primarily manifested in the decisive moment of Christ's return and the Last Judgement. Through examples of characters of the wise builder of house on the rock (see Mt 7:24-27), the faithful and wise governor (see Lk 16:1-8), and five wise virgins (see Mt 25:1-13), Jesus gives his disciples through parables the most important lesson in wisdom and that is how to enter the eternal joy of the heavenly Father.

Keywords: *wisdom, knowledge, Jesus's disciples, parables, wise as a snake, house on the rock, faithful and wise governor, five wise virgins, dishonest governor.*